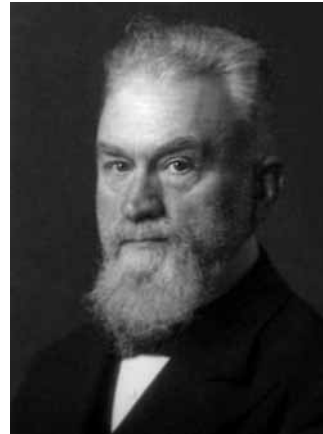

[B] **EEN REQUISITOIR TEGEN DE DODEN.
“GEEN STERVELING WEET”
VAN GERARD KOOLSCHIJN**

Geen sterveling weet is zo'n roman die geschreven moest worden, ook al duurde het in dit geval bijna een leven lang voor het zover was. Sterker nog, de roman had die ruim zestigjarige ondervinding nodig. Naar het bekende woord van Wordsworth is het kind de vader van de man, en *Geen sterveling weet* vormt van deze wijsheid een treffende illustratie. Hoewel Koolschijn in zijn levensschets te werk lijkt te gaan als een historicus, wordt zijn ware oogmerk gaandeweg duidelijker. Minder dan een reconstructie van voorbije tijd is zijn roman het sluitstuk van een lange bevrijdingspoging.

Geen sterveling weet ligt als roman heel dicht tegen de autobiografie aan. Had Koolschijns uitgever een reeks à la *Privé-domein*, dan had het onder die vlag kunnen verschijnen. De hoofdfiguur draagt de naam van de auteur, licht het doopceel van zijn ouders en noemt zijn bronnen (aantekeningen, dagboeken). De verhaalde feiten maken een authentieke indruk, al is het perspectief natuurlijk letterlijk eenzijdig. Tegelijkertijd brengt een haast onzichtbare hand structuur aan, wat voor het romankarakter van het werk pleit. Zo passeert Gerard bij het herhaalde bezoek aan Eik en Duinen steeds het graf van een wielierheld. Dit verwijst naar het motief van sportieve prestatie, vitalisme en vergeefsheid van alle inspanning. Het levensverhaal loopt door tot vlak na de dood van de ouders, en dat is een bewuste keuze. En vooral Koolschijns identificatie met Xenophon, in wiens voetsporen hij in meer dan één opzicht treedt, draagt bij aan een overkoepelende structuur.

“Wat boeken verder ook waard mogen zijn, de mijne stoelen in elk geval – anders dan de studeerkamergeschriften van mijn zelfingenomen jaargenoot die Sokrates' lievelingsleerling was – op ervaring, opgedaan met beide benen in de werkelijkheid.” Dit citaat van Xenophon, wiens vertaler hij zou worden, illustreert Koolschijns aanpak. Die bestaat uit een nuchtere en precieze verwoording van de strijd van alledag. Zijn verhaal is de apologie van een onmaatschappelijk bestaan, afkerig van holle frasen en carrièregedrag. De persoonlijkheid die eruit naar voren treedt, schuwt

Dominee Paauwe, die in Gerard Koolschijns *Geen sterveling weet* figureert als dominee Raave.

bovenal de abstracte theorie waarvan de godsdienst van zijn ouders het summum vormt.

Gerard groeit op in het milieu rond de bevindelijke dominee Paauwe (hier Raave geheten), die zich heeft afgescheiden van de Hervormde Kerk in het begin van de twintigste eeuw. Deze profeet in eigen kring moet met zijn kleine schare volgelingen gesitueerd worden ter rechterzijde van de zwaarste calvinistische kerkgenootschappen. Vader Koolschijn blijkt zijn ijverigste discipel die de godsdienst oefeningen thuis, en niet eens dunnetjes, overdoet. Raave spreekt tot ver na zijn dood het gezin Koolschijn toe uit de bandrecorder. De roman geeft een beeld van een alles absorberende, de hele geest opeisende godsdienst, die stoelt op één gedachte: die van menselijke nietswaardigheid en afhankelijkheid van Gods redding. Je hier voortdurend van bewust zijn is een onhaalbare eis en zo blijft het perpetuum mobile van schuld en inkeer in stand. Na zijn schoolexamen reist Gerard liftend af naar de oude Griekse wereld om deze benauwenis te ontvluchten, in een verlangen “de band met het zichtbare en tastbare te herstellen”.

Het relaas van jeugd, studie, reizen, mislukt huwelijk en moeizame loopbaan, waarin het vertalen van Griekse teksten een constante is, is doortrokken van Gerards worsteling met zijn ouders. Steeds duidelijker wordt dat dit ook een gevecht met zichzelf is. De verteller kwalificeert zich als slapjanus met

zelfmedelijden, product van het fanatisme van de vader en het zenuwlijden van de moeder. Zijn vader is de klassiek-Weberiaans tegenstrijdige figuur, bij wie het zoeken naar God het opgaan in materiële en maatschappelijke zaken allerminst in de weg staat. Deze gespletenheid neemt bij Gerard de omgekeerde vorm aan van afkeer van werelds comfort, gepaard aan overgave aan de ervaarbare werkelijkheid: ook zo blijft hij het kind van zijn vader. Liever dan rector te worden op zijn oude gymnasium kijkt hij uit over zee of denkt aan “Sparta’s valleien”, wegdromend zoals zijn vader bij zijn “religieuze bandrecorder”.

In zekere zin blijven de volwassenen kinderen, zowel de vader als de zoon. Gerard, eenmaal rector, maakt van zijn weerstand tegen maatschappelijke verantwoordelijkheid zelfs een motto voor zijn leerlingen, die hij maant niet te geloven in de “god van de carrièremaker”. En Jan, zoals Gerard zijn vader aanduidt, wordt regelmatig als een schooljongen door zijn zoon de mantel uitgeveegd om zijn onwaarachtigheid. Behalve door een inconsequente opvoeding geeft hij hiertoe volop aanleiding door zijn relaties met andere vrouwen – een in dit milieu bijna onvoorstelbaar gegeven, waarover hij merkwaardig openhartig is. “Als kind begrijp je nog niet dat ouders alleen maar wat langer levende kinderen zijn, je vindt alles normaal”, stelt Gerard over hen vast, maar het geldt evenzeer, zij het in een andere zin, voor hemzelf.

De roman boekstaaft nergens een gemarkeerd afscheid van het geloof, een moment waarin het besef baan breekt “dat het niet waar is”, zoals bijvoorbeeld Maarten ‘t Hart dat beschrijft aan het slot van *Het roer kan nog zesmaal om* (dat een inkijk biedt in de gereformeerde *mainstream* van dezelfde periode). Eerder lijkt het alsof de tirannieke en holle vormendienst van de vader, in stil verzet ondergraven door de moeder, in al zijn ongeloofwaardigheid zo’n officieel afscheid overbodig heeft gemaakt. Deze opvoeding vroeg minder om een keuze in de leer dan om een positiebepaling in het in alle opzichten genuilkorfde en beknotte leven.

Geen sterveling weet is ook de brief aan de ouders die ze niet meer kunnen lezen, waar een eerdere brief op onbegrip stuitte. Het is een ultieme poging om de laatste, beslissende argumenten op tafel te leggen, een requisitoir in de vorm van een terugblik. Gerard kan eigenlijk niet zonder de ter verantwoording

geroepen. Veelbetekenend is de aanscherping van het tweede motto van de roman – “toch is het heerlijk de ogen van je ouders nog te zien” – tot “wat heeft het leven nog voor zin wanneer de ogen van je ouders het niet langer gadeslaan”. Dat roept de vraag op of niet elke bevrijding een pyrrusoverwinning zal blijken te zijn. Toch ligt daarin een deel van de algemene zeggingskracht van deze roman, als uiting van onbegrip over “ons absurde bestaan” dat “roept om een verbijsterde blik in het verleden, waarnaast de toekomst verbleekt”. En waar de persoonlijke bevrijding twijfelachtig is, daar is die in de vorm van de roman *zelf* meer dan geslaagd. Deze roman is het lucide document van toewijding aan het hier en nu en de ontkenning van het onvermogen om “het leven van dag tot dag te leven”, zoals Gerard godsdienst definieert.

HAROLD VAN DIJK

GERARD KOOLSCHIJN, *Geen sterveling weet*, Athenaeum – Polak & Van Gennepe, Amsterdam, 2012, 520 p.